

MELKOVICS TAMÁS

Vezérszerep helyett bitófa. Zichy Ödön gróf politikai metamorfózisa

1848. szeptember 29-én Zichy Ödön grófot a Hunyadi szabadcsapat katonái Soponya határában rokona, a császári hadseregből kiugrott Zichy Pál gróf társaságában feltartóztatták. S mivel Jellačićtól származó menlevelet és kiáltványokat találtak nála, Görgei Artúr hadbírórság elé állította, majd az ítélet alapján hazaárulás vádjával a Csepel szigeti Lórévnél szeptember 30-án felakasztatta.

„Egyébiránt én mindig jó hazafi voltam, sőt azelőtt a szabadelvű párthoz tartoztam.”¹ Görgei visszaemlékezése szerint – többek között – Zichy ezekkel a szavakkal védekezett elfogását követően. Jó hazafinak bárki nevezhette magát, de a szabadelvű párthoz tartozás már egy konkrétan megfogható momentum. Pedig nem állított valótlanítást, hiszen az 1839–1840-es országgyűlésen a Batthyány Lajos gróf által szervezett és vezetett főrendi ellenzék belső köréhez tartozott, s egy titkosrendőri jellemzésben a következőket olvashatjuk róla: „Tartani lehet tőle, hogy a jövőben az ellenzéki csoportosulás egyik legveszélyesebb embere lesz.”² Ennek ellenére a grófot a bécsi kormányzat már 1845-ben főispáni helytartóként, adminisztrátorként Fejér vármegye élére helyezte. Az adminisztrátorok feladatul kapták a vármegyei ellenzék kordában tartását, a konzervatív-kormánypárti országgyűlési követek megválasztásának elősegítését s ezzel párhuzamosan konzervatív-kormánypárti követutasítások kieszközölését. Zichyt ott találjuk az 1846 novemberében megalakuló konzervatív párt soraiban is. A kérdés adott: tévedett-e a titkosrendőrség 1840-ben Zichyvel kapcsolatban, vagy akkori magatartása valóban indokoltá tette az idézett megállapítást? S ha igen, akkor hogyan és miért jutott el politikai nézeteinek átértékeléséhez?

Zichy Ödön életéről, politikai pályafutásáról máig nem készült összefoglaló értékelés, feldolgozás. Kivégzésének körülményeivel azonban már 1848-ban s azóta is többen foglalkoztak, elsősorban Görgei személyiségének megítélése kapcsán, hiszen a gróf felakasztatása egyes vélemények szerint erőteljesen befolyásolta a fiatal tiszt katonai pályafutását. Ezzel vonta ugyanis magára a közvélemény, a politikai elit, beleértve Kossuth Lajos figyelmét

¹ Görgei Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. Görgei István fordítását átdolgozta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Katona Tamás. 1-2. köt. Budapest, 1988. 1. köt. 148.

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) I Bécsi levéltárból kiszolgáltatott iratok (1000–1919) 58. Kabinettsarchív. Varia: jelentések a magyar országgyűlések tárgyalásairól (1708–1848) 11. doboz, Ungarischer Landtag vom Jahre 1839-40. Darstellung und Charakteristik der Mitglieder des ungarischen Reichstages und Oberhauses zu den Staatskonferenzen. Akten gehörig (a továbbiakban: I 58. 11.) 857.

is.³ A legátfogóbb és legkimerítőbb elemzést Hermann Róbert készítette az eset kapcsán *A rendőrminiszter és a Zichy-gyémántok* című munkájában. Arra a kérdésre, hogy joga volt-e Görgeinek a kivégzéshez, Hermann azt a választ adta, hogy „egy harcoló testület parancsnokának a korabeli jogértelmezés szerint joga volt a hadműveleti területen elfogott személyt hadbírótság elé állítani”.⁴ S a népfelkelő csapatok felett is diszponáló Görgei nem kockáztathatta a foglyok Pestre szállítását, a népharag ugyanis kimondottan nagy volt a korábbi adminisztrátorral szemben. Azt is kaszákkal felfegyverkezve akadályozták meg, hogy a gróf kivégzése után rendes temetést kapjon. A politikai vezetésnek pár nappal Lamberg altábornagy meglincselése után meggyűlt a baja a helyzet kezelésével, de „1848 októberében a közvélemény többsége – a rendelkezésünkre álló adatok szerint – inkább elégedettséggel fogadta a hírt”.⁵ A kivégzés ugyanis világosan jelezte, hogy „amiért a szegény vályogvető cigányt teketória nélkül fel szokás akasztani: azt az árulást és kémii jó szolgálatot a háborúban – a dúsgazdag és dölyfös főúr is ugyanazon bitón keserüli meg ezentúl Magyarországon”.⁶ Hermann munkájának nagyobbik része azonban nem Zichy halálával, hanem zár alá vett vagyonának azon részével foglalkozik, amely miatt a későbbiekben Madarász László rendőrminiszter kellemetlen szituációba keveredett.⁷

A reformkor egy másik nagy horderejű kérdése, amely kapcsán előtérbe került Zichy személye, az 1843–1844-es diéta után kiépülő adminisztrátori rendszer volt. Csizmadia Andor, miközben tanulmányában felvázolta a főispáni és az adminisztrátori szerepkörök történelmi alakulását, az adminisztrátori rendszer kiépülésének folyamatát, jellegzetességeit és sajátosságait, felszámolásának körülményeit, konkrét példaként a Zichy Ödön vezette Fejér vármegyei adminisztrátorságot mutatta be részletesen. Értékelő megállapítása az, hogy Zichy jó diplomáciai érzékkel vezette a vármegyét, s ennek köszönhetően jelentősebb atrocitások nélkül sikerült fenntartani a kormányzat szempontjából is megfelelő és kívánatos kompromisszumot, miközben gondot fordított a karhatalom biztosítására is. Utolsó erőpróbaként az 1847–1848-as országgyűlésre ugyan két haladóparti középutas politikust sikerült megválasztani a vármegyében, de olyan követutasítással, ami kimondottan mérsekelt módon, csupán általánosságokban fogalmazott.⁸

Mindkét ismertett munká tényként kezeli, hogy a gróf kezdetben az ellenzéki mágnások köréhez tartozott, majd a következőképpen fogalmaznak: „A '40-es évek fordulóján azonban Zichy Ödön fokozatosan eltért a haladás vonalától. Ezt elősegítette az is, hogy Edmund testvére, aki az országgyűlési ifjak pere idején az ifjak szabadon bocsátásáért a

³ Hermann Róbert szerint Kossuth és Görgei kapcsolata korábról datálódik, s bár Zichy kivégzése nagy közfigyelmet keltett, csak az erről szóló tudósítások töredékében fordul elő Görgei neve. Az azonban igaz, hogy Madarász László figyelmét ez az esemény irányította Görgeire, s Kossuth október eleji távolléte alatt az ő rokonszenve komoly befolyással volt karrierjére. Görgei a képviselőházhoz intézett jelentését a közzététel reményében írta, de ez nem jelenti azt, hogy magát a kivégzést is a figyelemfelkeltés motiválta volna, ráadásul az ítéletet haditörvényszék hozta, s nem ő. Hermann Róbert: *A rendőrminiszter és a Zichy-gyémántok*. Székesfehérvár, 1994. 15.

⁴ Hermann: *A rendőrminiszter*, 16.

⁵ Hermann: *A rendőrminiszter*, 18.

⁶ Görgey István: *1848 júniusától novemberéig*. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt írta, az okmánytárat, jegyzeteket és mutatókat összeállította: Katona Tamás. Budapest, 1980. 46.

⁷ Hermann leszögezte, hogy a Zichy-ügyet nem konstruálták, hanem „a raktározás, a beolvasztás és az árverés gyanús körülményei tették lehetővé, hogy ilyen ügy legyen”. Hermann: *A rendőrminiszter*, 63.

⁸ Csizmadia Andor: *Az adminisztrátori rendszer Magyarországon és a Fejér megyei adminisztrátorság*. Fejér megyei történelmi évkönyv, 7. évf. (1974) 8. sz. 233–274.

megye küldöttségét vezette Bécsbe, visszavonult a politikai élettől. Másik testvérét, Zichy Domokos grófot 1842-ben veszprémi püspökké nevezték ki, akinek ultraaulikus érzülete és ilyen irányú befolyása Veszprém és Fejér megye politikai életére reakciós irányban befolyásolta Zichy Ödön magatartását is.⁹

„Az 1840-es évek elejétől Edmund visszavonult a politikai élettől, Ödön viszont szép lassan a konzervatívok felé orientálódott. Splény Béla emlékezései szerint »a konzervatív lapok olvasása által kapacitálódott, elég az, hogy sovinsztikus konzervatív volt, mindig arról beszélt, hogy Kossuthot fel kellene akasztani, és más ilyen kifakadásokkal volt.«¹⁰ Az 1843–1844-es országgyűlésen már egyértelműen a konzervatívokat támogatta, s ennek köszönhette, hogy 1845 őszén az uralkodó őt nevezte ki Fejér megye főispáni helytartójává.¹¹ Nagyon kevés adattal rendelkezünk tehát Zichy esetleges pálfordulásának okairól, ezért tanulmányunk célja az, hogy megvizsgálja az adminisztrátori kinevezéséig vezető politikai pályáját, s válaszokat adjon a feltett kérdésekre.

Zichy Ödön zicsi és vásonkői gróf¹² 1809. szeptember 25-én született Pesten a meglehetősen kiterjedt, széles rokoni hálózattal rendelkező, vagyonos arisztokrata család vedródi ágának sarjaként. Apja Zichy Ferenc gróf (1749–1812) udvari tanácsos, főpohárnok, zempléni, majd 1792-től veszprémi főispán, akinek két házasságából öt fia és öt lánya is született. Első feleségétől, Kolowrat-Krakowsky Mária Annától Zichy Ödön féltestvérei: Ferenc (1774–1861) udvari tanácsos, főlovászmester, majd főajtónállómester s Bihar vármegyei főispán (a seregélyesi ág megalapítója),¹³ Károly (1785–1876) vasi adminisztrátor, Batthyány Lajos és Károlyi György későbbi apósa (a cifferi ág megalapítója).¹⁴ Második feleségétől, Lodron-Laterano und Castelromano Máriától Zichy Ödön édestestvérei: Domokos¹⁵ (1808–1879) és Edmund¹⁶ (1811–1894), a szentmihályi ág megalapítója. A rokonságról megállapíthatjuk, hogy számtalan Zichy vett részt a reformkor magyar politikai életében,¹⁷ akiknek hovatartozása alapján a teljes politikai paletta felsorolható a konzervatívoktól a liberálisokig. Zichy Ödön pályafutásának ismertetésekor indokolt a két édestestvér közéleti szerepvállalását is röviden végigkövetni, hiszen jelentős hatással voltak gondolkodásmódjára, nézeteire. Itt kell megjegyeznünk, hogy Ödön Eugénnek, tehát helyes fordításban Jenőnek, míg testvére Edmundnak, azaz Ödönnek született. Mivel azonban Eugén mindvégig Ödönnek hívatta magát, s az elnevezés a közvélemény részéről is rajtaragadt, testvérét leg-

⁹ Csizmadia: *Az adminisztrátori rendszer*, 249.

¹⁰ *Splény Béla emlékiratai*. Sajtó alá rendezte: Kendi Mária, Fábri Anna. 1-2. köt. Budapest, 1984. 1. köt. 581.; Splény Béláról lásd: Pálmány Béla: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja. 1825–1848*. 1-2. köt. Budapest, 2011. 1. köt. 429. Megjegyzendő, hogy Splény visszaemlékezésében mindvégig Edmundot hívja Ödönnek és Eugént Jenőnek.

¹¹ Hermann: *A rendőrminiszter*, 6.

¹² Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 477.

¹³ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 165.

¹⁴ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 474.

¹⁵ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 114.

¹⁶ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 469.

¹⁷ A Zichy családról lásd: Nagy Iván: *Magyarország címerekkel és nemzékrendi táblákkal*. 1–13. köt. Pest, 1857–1868. 12. köt. 389–390., leszármazási táblák: 375–376.; a Zichy család ágazatairól Gudenus János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi Genealógiája*. 1–5. köt. Budapest, 1990–1999. 4. köt. 342.

inkább csak Edmundként emlegették. Ez a névzavar adott ihletet Jókai Mórnak a Baradlay fivérek híres és egyben végzetes névcserjének történetéhez.¹⁸

A három Zichy testvér apjuk 1812-ben bekövetkezett halála után korán árván maradt, Fiáth Ferenc visszaemlékezése¹⁹ szerint Kolossváry Miklós lett a gyermekek gondnoka.²⁰ Kolossváry, aki később a Zichy Ödön tulajdonát képező Fejér megyei kálozi uradalom prefektusa lett, Győr vármegye követeként részt vett az 1825–1827-es országgyűlésen, s a titkosrendőrség szerint mérsékelten ellenzéki magatartást tanúsított.²¹ A három fiú 1820–1823 között a bécsi Theresianum növendéke volt. Ezután Domokos és Ödön a tatai piarista gimnáziumot látogatta, Edmund a katonai pálya felé kacsingatott. Domokos az egyházi hivatást választotta, s a pesti királyi egyetemen doktori fokozatot is szerzett, Ödön és Edmund a pozsonyi jogakadémiát végezte el, ahol ügyvédi vizsgát tettek.

Ödön 1830-ban kezdte meg közéleti pályafutását, a személynök oldalán lett jurátus. Edmunddal együtt vetették bele magukat a fiatal, gazdag mágnás élet mindennapjaiba, s már az 1832–1836-os országgyűlés alatt Pozsonyban tartózkodtak.²² Mivel a két testvér birtokainak központja egyaránt Fejér megyében volt (Ödöné Kálozon,²³ Edmundé Szentmihályon, a mai Sárszentmihály), hamarosan bekapcsolódtak a megye politikai közéletébe.

1836-ban az országgyűlés végeztével Fejér megyében a rövid idő alatt országos hírnevet szerző két Madarász fivér, László és József agilis, radikális fellépésével indult el az ellenzék megszervezése.²⁴ Az első jelentős eredményt az 1836. október 25-i közgyűlésen érték el, amikor sikerült Cziráky Antal főispán (1828 és 1839 között országbíró)²⁵ indítványát leszávatatniuk. Madarász József így emlékezett vissza az esetre: „E napon fivérem megalkotta segélyemmel s a lelkes közönség támogatásaival Fejér megyében az alkotmányos szabadságnak és a haladásnak pártját. E nap, életem legnevezetesebb és legszebb napjainak egyike.”²⁶ Az emlékiratból az is kiderül, hogy az est folyamán Zichy Edmunddal tárgyalták meg a tisztválasztás részleteit, többek között azt is, hogy kiket támogassanak.²⁷ A novemberi alispánválasztásról pedig, amikor a kormánypárti Szluha Imre helyett a Madarászok által támogatott Kandó József lett az új alispán, a következőket olvashatjuk: „A nagyobb birto-

¹⁸ Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai*. Sajtó alá rendezte: Szekeres László. Budapest, 2001. Keletkezése, forrásai című fejezet. Nem tekinthető igaznak az a híresztelés, miszerint a Zichy kivégzéséről hírt adó plakáton Eugén nevét Ödönként magyarították, amit valójában Edmund használt korábban, s ezért 1848 után Edmund soha többé nem viselte nevének magyarosított változatát. Többek között a kiadott főrendi naplók és vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvek is az Ödön és az Edmund neveket használják, s mivel a legtöbb szakirodalom is ezt követi, a jelen tanulmányban is így járunk el.

¹⁹ Fiáth Ferencről Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 913.

²⁰ B. Fiáth Ferenc: *Életem és élményeim*. 1-2. köt. Budapest, 1878. 1. köt. 106. Megjegyzendő, hogy Fiáth visszaemlékezésében mindvégig Edmundot hívja Ödönnek, akivel fiatalokuktól fogva egészen a dualizmus időszakáig jó viszonyban maradtak, és Eugént Jenőnek. Bár néhol ő is összekeveri kettejüket, és rosszul emlékszik. Fiáth: *Életem és élményeim*, I. 41. A tanulmányban előforduló forrásidézetekben a helyesírást és a központozást javítottam, a rövidítéseket feloldottam, azonban a régies kifejezéseket – lehetőség szerint – eredeti formájukban megtartottam.

²¹ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 988.

²² Egy pozsonyi történetről Fiáth: *Életem és élményeim*, I. 91–97.

²³ Kálozról Károly János: *Fejér vármegye története*. 1–5. köt. Székesfehérvár, 1896–1904. 4. köt. 269–277.

²⁴ A Madarász testvérekről Takács Ferenc: *Két flamingó. Madarász László (1811–1909), Madarász József (1814–1915)*. Budapest, 1982.

²⁵ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 156.

²⁶ Madarász József: *Emlékirataim. 1831–1881*. Budapest, 1883. 38.

²⁷ Madarász: *Emlékirataim*, 42.

kosok, grófok, bárók stb. többnyire távol maradtak a nagy közönséggel való érintkezéstől, csakis ügyvédek, tisztjeik által folytak be és rendszeren a főispán óhajlásának érvényesítésére. A lezajlott tisztválasztáson kivételképp Zichy Edmund és Batthyány István grófok pártunk hívei voltak.”²⁸

1837 márciusában már a perbe fogott országgyűlési ifjak ügye tartotta lázban a vármegye közgyűlését. Küldöttséget intéztek a királyhoz a perek megszüntetése, a hamis vádlók és bírák megbüntetése, a kancellár elmozdítása és egy olyan országgyűlés összehívása érdekében, amely a felségsértés eseteire világos törvényt hoz. E küldöttség elnöke Zichy Edmund lett.²⁹ Ez idő alatt Zichy Ödön amerikai körutazáson vett részt, s hazafelé jövet Bécsben találkozott az éppen ott tartózkodó megyei küldöttekkel. Edmund ekkor mutatta be bátyját a küldöttség többi tagjának, így a Madarászoknak is: „Zichy Ödön gróf termete és külsejére nézve, magas, jóltermett, szép barna piros arcú férfiú; a magyar nyelvet csak törve beszéli,³⁰ barátja az amerikai szabad intézményeknek. Szóba hozatván a választás és kinevezés, azt jelentette ki, hogy örömebb lenne választott alispán mint kinevezett főispán. Ígérte, hogy meg fog ismerkedni hazánk viszonyaival, s gyűléseinkre is el fog járni. Kért is bennünket fivérémmel, hogy majd Kálozon látogassuk meg.”³¹ Ödön tehát 1837-ben friss amerikai élményekkel a háta mögött kapcsolódott be aktívan a megyei politizálásba öccse, Edmund oldalán s a Madarászok táborában. A párt rendelkezésére bocsájtotta jelentős kapcsolatait, összeköttetéseit, például ő mutatta be a Madarász fivéreket Batthyány Kázmérnak is.³² Madarász József emlékei szerint 1837. október 2-án Zichy Ödön már egyik legfontosabb támogatójuk volt,³³ majd 1839-ben Kandó József mellett a Madarász László vezette, a „Hazafiság, Nemzetiség” jelszavak alatt felsorakozó Fejér vármegyei ellenzék országgyűlési követjelöltje lett.³⁴ Megjegyzi ugyan, hogy azért esett rájuk a választás, mivel „akiket kívántunk volna, vád alatt voltak”.³⁵

A választáson végül a Cziráky főispán által vezetett s Barkóczy László székesfehérvári püspök³⁶ által támogatott kormánypárt szerzett többséget, így Ürményi József³⁷ és Sárközy

²⁸ Madarász: *Emlékirataim*, 49.

²⁹ Madarász: *Emlékirataim*, 58–60. „Zichy Edmund gróf előhozta, hogy több oldalról rosszalják azt, miként ő mint császári királyi aranykulcsos elvállalta a küldöttség vezetését. Nyilvánította, hogy ha helyeseljük, ő a kamarási kulcsot köszönettel leteendő. Mi azt ajánlottuk, hogy ezt ne tegye; mert híven szolgálván hazáját és nemzetét, ezáltal teljesíti fejedelme iránti hűségét is.” Madarász: *Emlékirataim*, 63.

³⁰ Még 1843-ban is előfordult az országgyűlésen, hogy például a függőágy szónak csak a német megfelelője jutott eszébe. *Felsőleges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehország e' néven Ötödik Koronás Királyától szabad királyi Pozsony városában 1839-dik évi junius 2-kára rendeltetett Magyar Országgyűlésen a' Méltóságos Fő-rendeknél 1840. februarius 25-kétől majus 12-ig tartatott országos ülések naplója*. Pozsony, 1840. (a továbbiakban: FN 1840.) 251. (1840. november 7.)

³¹ Madarász: *Emlékirataim*, 63.

³² Madarász: *Emlékirataim*, 63.

³³ Madarász: *Emlékirataim*, 71.

³⁴ Fiáth visszaemlékezése szerint: „Ödön declarálta, hogy a követséget csak a párt érdekében hajlandó elvállalni, hogy Ürményit megbuktathassuk.” Fiáth: *Életem és élményeim*, I. 166.

³⁵ Madarász: *Emlékirataim*, 78. Perbe fogták a két Madarászt, továbbá bécsi rendeletre megyei eljárás folyt Mészöly György, Kandó Ferenc és Salamon Lajos ellen is. Erdmann Gyula: *Szabadság és tulajdon. Az 1839-40. évi országgyűlés története*. Budapest, 2014. 66.

³⁶ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 76.

³⁷ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 229.

Kázmér³⁸ lettek Fejér vármegye követei. A voksolás azonban szoros eredményt hozott, s a felkészülés ideje alatt is kemény küzdelem folyt. Egy titkosrendőri jelentés szerint Zichy Ödönt rá akarták venni a visszalépésre, ő ezt azonban visszautasította, mire Barkóczy püspök úgy reagált, hogy ők is belekezdenek a szegényebb nemesség tömegeinek „megvesztegetésébe”, az etetés-itatásba. A pénzügyi versenyben az ellenzék maradt alul,³⁹ de ha hihetünk a kampányban jelentős szerepet vállaló Fiáth Ferencnek, már ekkor is nagy összeget használtak fel a korteshadjáratban. Tizenötezer forintot irányoztak elő a választásra, amiből Zichy Ödön négyezret vállalt magára.⁴⁰ „Felosztottuk az egész megyét” – ismerteti a választási „kampányt” Fiáth Ferenc, majd így folytatja: „Vittünk zászlót és szalag-csokrokat minden községbe. Vasárnap minden községben lakomát adtunk, a választást megelőzőt napon bevittük híveinket, mi lóháton kísértük őket, s Fejérváron kívül, ennek déli végén a legelőn tábort ütöttünk.”⁴¹ Madarász József további adatokkal szolgál: „Este meggyújtattak a farakások, melyek késő éjjelig égtek. A szép látványossághoz a városból férfiak és nők nagy sereggel jöttek ki kocsikon és gyalog.”⁴² A reggel 9-től este 9-ig⁴³ tartó, több mint kétezer főt megmozgató szavazáson Ürményi József 1297, Zichy 810 szavazatot kapott.⁴⁴ A kudarc után az 1839–1840-es országgyűlésen Zichy Ödön Edmund öccsével együtt a felsőtáblán foglalt helyet a személyi jogon megjelenő, úgynevezett regalista mágnások csoportjában.

Miközben Ödön és Edmund a Fejér megyében is zászlót bontó ellenzék között kereste a helyét, addig a harmadik testvér, Domokos más irányba indult. Hamar kitűnt aulikus nézeteivel, már az említett, az ellenzék első sikerét hozó 1836. október 25-i megyei közgyűlésen is a „zöld asztalra” csapva jelezte: a Madarászok arcátlanságát nem tűrheti.⁴⁵ 1840-es rendőri jellemzése szerint a saját öccse elleni kampányban is a székesfehérvári püspökkel működött együtt.⁴⁶ Domokos először olmützi kanonok és almási plébános, majd győri kanonok lett, s 1839–840-ben testvéreivel hasonlóan szintén országgyűlési résztvevő volt, de ő az alsótáblán foglalt helyet mint a győri káptalan követe.

Splény Béla emlékirataiban említi, hogy édesanyja tréfásan Zichy Edmund szemére vetette ellenzékiességüket, mire Edmund állítólag így felelt: „...mi hárman vagyunk: Domokos

³⁸ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 1135.

³⁹ MNL OL N Regnicolaris levéltár (1222–2011) Archivum regni (1222–2011) 119 Takács Sándor hagyatéka (1563–1848) (a továbbiakban: N 119) 8794., 8811.

⁴⁰ Fiáth megjegyzi: „Zichy nem nagy hévvel vette ügyét, mert a törvényhozásnak, mint teljeskorú mágnás ügy is tagja lévén, alispánná és egyszersmind követté leendő megválasztására csak 4000 forintot utalványozott.” Fiáth: *Életem és élményeim*, 1. 164.

⁴¹ Fiáth: *Életem és élményeim*, 1. 164.

⁴² Madarász: *Emlékirataim*, 82.

⁴³ MNL OL N 119 8794.

⁴⁴ MNL OL N 119 8794. A közgyűlési jegyzőkönyv szerint a voksolás aránya a következőképpen alakult: 1291:795. Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltár IV. Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok (1543–1950) 1. Fejér vármegye levéltára a. Az 1848-ig terjedő korszak 3. Fejér Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai (Acta congregationalia) (1790–1848) a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (Protocolla congregationum) (1790–1848) (a továbbiakban: MNL FML KGY JK) 1839. 248–267. (MNL OL X 609 15099. sz. mikrofilm)

⁴⁵ A Törvényhatósági Tudósítások (Pest, 1837. január 15.) szerint a Madarászok ügyének egyik leghangosabb támogatója Kolossváry Miklós volt, míg egyik legnagyobb ellenfele már ekkor is Zichy Domokos. Kossuth Lajos Összes Munkái 6. köt. *Törvényhatósági Tudósítások*. Sajtó alá rendezte: Barta István. Budapest, 1966. 874–887.

⁴⁶ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 114.

bátyám hófehér, öcsém koromfekete és én csak szürke vagyok”.⁴⁷ Ha eltekintünk attól a tévedéstől, hogy hármuk közül nem Ödön, hanem Edmund volt a legfiatalabb, akkor eddigi ismereteink alapján találó helyzetértékelést kaptunk. Igaz, Edmund esetében a fekete színhez közelebb álló, sötétszürke árnyalat talán ekkor még jobban tükrözné a valóságot. Az 1839–1840-es diétán a titkosrendőrség is hasonló módon vélekedett. Az országgyűlési résztvevőkről részletes jellemzés készült, akiket ezen felül hétfokú skálán értékelték.⁴⁸ Domokos káptalani követként jobboldali, azaz megbízható, kormánypárti besorolást kapott. Jellemzésében kiemelték, hogy a katolikus egyháznak, beleértve előjogait és privilégiumait kiváló védelmezője volt. Minden megnyilatkozásában a legmagasabb érdekeknek megfelelően beszélt, s Barkóczy püspöknek segédkezet nyújtva szerepet vállalt a Fejér vármegyei ellenzék legyőzésében. A jellemzés támogathatónak ítélte rozsnói püspökké való kinevezését, amit hamarosan meg is kapott, majd 1842-ben veszprémi püspökként még befolyásosabb pozícióba került.

Edmund ezzel szemben a főrendi tábla regalista csoportjában, ahol lehetőség nyílt a kormánnyal szembeni fellépésre,⁴⁹ szélsőségesen ellenzéki, azaz szélsőbaloldali besorolást kapott. Jellemzésében kiemelték, hogy testvérénél, Ödönnél kisebb befolyással rendelkezik, kevesebbet szervezkedik, és ritkábban is beszél, de ugyancsak a Fejér megyei ellenzék tagjaként ismeretes. Testvérellel együtt a Madarászokkal szövetségben a megyei követutasítókra is igyekeztek hatást gyakorolni. Az országgyűlésen az ellenzéki mágnásokhoz csatlakozott, ahol elsősorban Széchenyi István gróf befolyása alatt állt. Résztvevője volt annak a bankettnek is, amit a két tábla liberális ellenzéke közösen tartott.⁵⁰

Ödön a legszélsőségesebbnek számító, külön kategóriaként felállított ultrabaloldali csoportba került Batthyány Lajos gróf, Széchenyi István gróf, Pálffy József gróf és Andrássy Károly gróf mellé, miközben olyan személyiségek, mint Batthyány Kázmér gróf, Teleki László gróf vagy Eötvös József báró „csupán” a szélsőbaloldali kategóriában szerepeltek.⁵¹ Meg kell jegyeznünk, hogy a besorolások nem a politikai beállítódást érzékeltetik elsősorban, vagyis nem a radikális liberálisoktól az ókonzervatívokig terjedő kategóriákat állították fel, hanem az udvar és a kormányzat szempontjából értékelt veszélyesség vagy hasznosság mértéke alapján rangsorolták a diéta résztvevőit. A besorolásba a kormánypárti vagy ellenzéki megnyilvánulások száma és tartalma mellett több más körülmény is közrejátszott. Az öt ultrabaloldalnak tartott politikus kapcsán minden valószínűség szerint úgy gondolták, hogy diétai magatartásuk mellett a politikai és intellektuális képességeik, a vagyoni és családi háttérük, illetve a mozgósítható kapcsolati hálójuk alapján ők, valamint a csak 1840-ben megérkező Teleki László lehetnek a főrendi ellenzék vezetői. Pálffy József lehet kivétel ebből a szempontból: őt a legkorombább és legarcátlanabb embernek minősítették, aki olyan hangnemben beszél a főmértóságokkal, amilyenre még nem volt példa. Ő ezért és hihetetlen aktivitása miatt érdemelte ki az ultrabaloldali besorolást. Széchenyi és Batthyány lehetséges vezető szerepe természetesen egyértelmű volt, Andrássy Károly jellemzé-

⁴⁷ *Splény Béla emlékiratai*, 581.

⁴⁸ Erről bővebben Pajkossy Gábor: *Kölcsey – Ahogy az országgyűlési titkosszolgálat 1836-ban látta. Irodalomtörténeti Közlemények*, 105. évf. (2001) 3-4. sz. 458–464.; a résztvevőkről készült jellemzések MNL OL I 58 11.

⁴⁹ Bővebben: Melkovics Tamás: *A reformkori főrendi liberális ellenzék*. *Vasi Szemle*, 68. évf. (2014) 2. sz. 188–200.

⁵⁰ MNL OL I 58 11. 855.

⁵¹ Az 1839–1840-es országgyűlés regalistáinak besorolásáról készített táblázatot közli Melkovics: *A reformkori főrendi liberális ellenzék*, 194.

sében pedig az is szerepelt, hogy az igazi vezérek végül háttérbe szorították, de az országgyűlés elején ő akarta irányítani a mágnásellenzékét. Zichy Ödön kapcsán már idéztük, hogy a jövő egyik lehetséges ellenzéki vezéregyéniségének kiáltották ki. A titkosrendőrség feljegyezte róla azt is, hogy Fejér megyében Edmuddal együtt a hírhedt Madarászokkal szövetkezve befolyásolta a követutasítások megfogalmazását, sőt az ellenzék egyik követjelöltjeként lépett fel. Kiemelték, hogy tehetséges ember, bár kicsit dadog. Ugyan arisztokratikus alapokon áll, de ennek ellenére számtalan szabadelvű reformgondolatot is magáévá tett. Az országgyűlés kezdetétől az ellenzéki mágnásokkal közösen lépett fel az alsótábla üzeneteinek támogatása érdekében. Mágnástársai közül is a leghevesebbek, a legtevékenyebbek közé tartozott, s nemcsak Fejérben, de Veszprém megyében is komoly befolyással rendelkezett, s részt vett a közgyűléseken is. Látogatta az alsótábla kerületi üléseit is, ahol az említett két megye követeit ellenőrizte. Széchenyi gyakorolta rá a legnagyobb hatást, de az alsótábla híres ellenzéki politikusai, Klauzál Gábor, Beöthy Ödön és Szentiványi Károly voltak a tanítómesterei. Részt vett a két tábla közös ellenzéki bankettjén, ahol arcátlan módon a két demagóg, Kossuth Lajos és Lovassy László egészségére emelte a poharát.⁵²

Az 1839–1840-es diéta volt az első, amelyen megkezdődött egy szervezett ellenzéki csoport kialakítása a felsőtáblán is elsősorban Batthyány Lajos tevékenységének köszönhetően.⁵³ Pár nappal a diéta megnyitása után, 1839. június 10-11-én létre is jött az úgynevezett ellenzéki mágnás kaszinó. Széchenyi István naplójában tizenöt alapító tagot sorol fel,⁵⁴ köztük Zichy Ödönt is. Később egy újabb, szűkebb csoportosulást is létrehozta, amit Széchenyi kiskaszinóként emleget.⁵⁵ A főrendi ellenzék hivatalos megalakulását egy november 18-ai kiskaszinói ülésen mondták ki tizenhárom tag, köztük Zichy Ödön és Edmund jelenlétében.⁵⁶ Az ellenzéki csoport önszerveződése az év végére sikeresen megtörtént, amiről egy 1840. január 11-ei titkosrendőri jelentés is tanúskodik. Eszerint a főrendi ellenzék „egészen önállóvá lett, a saját elvei szerint cselekszik, s a saját erejére támaszkodik. Már nem visszhangja a rendi táblának, hanem önmagában álló erős hatalom. A rendi ellenzékkel való érintkezése már nem kérdezősködés, hanem a közös eszmék barátságos kicserélése. A főrendi ellenzék egyesüléséhez nagyban hozzájárult a mágnáskaszinónak olyan klubba való változása, melynek működését a rendek kerületi üléseihez lehet hasonlítani.”⁵⁷ Batthyány december 14-én a kiskaszinóhoz benyújtott egy liberális tartalmú, a még szorosabb összefogást és összedolgozást, végeredményben egy egységes, nemzeti, reformszellemű főrendi ellenzék megteremtését sürgető programnyilatkozatot. Ebben a „politikai jogok, minden személyes kiváltságok lassanként történendő” eltörlése mellett alapelveként fogalmazta meg, hogy a politikai hatalomnak ott kell koncentrálnia, ahol a vagyon és az értelmiség legnagyobb súlya is összpontosul. A mágnásellenzék vezető szerepét azonban nem végcélként tekintette, hanem szükséges eszköznek „minden rend, minden vallás, minden véle-

⁵² MNL OL I 58 11. 857.

⁵³ Batthyány ellenzéki vezérré válásával kapcsolatban Molnár András megjegyzi a feleség, Zichy Antónia és a rokonság (többek között Ödön és Edmund) jó hatását. Molnár András: *Viam meam persequor. Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökséig*. Budapest, 2007. 75., 81.

⁵⁴ Gróf Széchenyi István Összes Munkái 14. köt. *Gróf Széchenyi István naplói*. 5. köt. (1836–1843). Szerkesztette: Vízota Gyula. Budapest, 1937. 287–288.

⁵⁵ Egy október 30-án keltezett rendőri jelentés szerint a kiskaszinó igazgatója Széchenyi lett, a választmányi tagok között pedig Batthyány Lajos, Eszterházy Károly és Zichy Ödön kapott helyet. MNL OL N 119 8959. A kiskaszinó üléseit többször Zichynél tartották meg. MNL OL N 119 8971.

⁵⁶ *Gróf Széchenyi István naplói*, V. 331.

⁵⁷ Takáts Sándor: *Kémvilág Magyarországon*. Budapest, 1980. 183–184.

mény felszabadítására”.⁵⁸ Batthyány konkrét és határozott elképzelései hatására több ellenzéki mágnás is megrettent, de a főrendi kaszinó nem esett szét, s a tagok, köztük minden valószínűség szerint Zichy Ödön is, eltérő mértékben ugyan, de magukévá tették az alapgondolatokat, s ennek szellemében tevékenykedtek tovább.

Zichy Ödön tehát a főrendi ellenzék legbelső köréhez tartozott.⁵⁹ 1840-ben Sárközy Kázmér lemondása után lett volna rá lehetősége, hogy újra jelöltesse magát Fejér vármegye követének a Madarász-féle párt támogatójaként,⁶⁰ de nem élt ezzel a lehetőséggel. Fiáth Ferenc szerint „Zichy megköszönte a bizalmat, kijelenté, hogy neki az országgyűlésen kellemes állás nyílt; hogy az alsóházban nincs annyira független elemekre szükség, mint a főrendiháznál; végre hogy ő a közigazgatáshoz csak keveset ért, a törvénykezésben pedig teljesen járatlan, s így ő e kitüntetéset el nem fogadja. Kiemelte azután csekélységemet, s engemet ajánlott másodalispánnak, mint közülünk legkönnyebben kivihetőt, s egyszerűs mind Sárközy helyébe követnek, és e cél elérésére 4000 forintot ismét örömmel felajánlott.”⁶¹ Zichy a függetlenség hiányának emlegetésével feltehetően a követutasítások rendszerére célzott, ugyanakkor láthatóan megtalálta helyét az arisztokrata ellenzéki csoportosulásban. Fiáthot végül az 1840. március 31-i közgyűlésen meg is választották követnek, majd az áprilisi tisztújításon másodalispánnak is.⁶²

Zichy az 1840. február 25-étől megjelenő Főrendi Napló, továbbá az országgyűlés legelőjéttől elsősorban az alsótábla kerületi és országos üléseiről vezetett, Stuller Ferenc nevével jegyzett Országgyűlési tudósítások szerint szinte kivétel nélkül a rendek ellenzéki, sérelmi és reformhangvételű üzeneteit támogatta. S többször adta le szavazatát Batthyány Lajos⁶³ vagy éppen Teleki László mellett.⁶⁴

A diéta legfőbb kérdése a koncepciók politikai perек következtében felmerülő ügynevezett szólásszabadsági vita volt. Az ellenzék vezérének ekkor már egyértelműen az alkotmányos elvek terén alkut nem ismerő zalai követ, Deák Ferenc számított, aki a radikális jogvédelem rendíthetetlen híveként az obstrukció taktikájának alkalmazását képviselte. Az általa vezetett ellenzék el kívánta érni, hogy a törvénytelenések orvoslásáig függesszék fel a törvényhozási munkát. A felsőtáblán a Batthyány Lajos vezette, mindvégig kisebbségben maradó csoportosulás az alsótábla álláspontját igyekezett védeni és elfogadtatni, s ebbe a harcba Zichy Ödön is teljes erőbedobással vetette bele magát. A Stuller-féle tudósítások szerint már az ügynevezett pesti,⁶⁵ majd később a barsi sérelem⁶⁶ kapcsán is a rendek mellé

⁵⁸ Erről bővebben Molnár: *Viam meam persequor*, 87–95.; a főrendi ellenzékéről Molnár: *Viam meam persequor*, 83–87., valamint Erdmann: *Szabadság és tulajdon*, 160–171.

⁵⁹ Már egy országgyűlés elején íródott jelentés szerint is az ellenzéki mágnások Zichynél és Batthyánynál tartottak összejöveteleket. MNL OL N 119 8866.; Batthyány Zichyt saját emberének tartotta. MNL OL N 119 8873.

⁶⁰ „Madarász, ki összebarangolta az egész megyét, és ismerte a közvéleményt, őszintén előadta választási ügyünknek illetén állását, s felhívta Zichyt, hogy lépjen fel újra, nem ugyan Kandóval, mert ez most már mióta Sárközy elvált Ürményitől, nehezen volna kivihető, hanem Sárközyvel.” Fiáth: *Életem és élményeim*, I. 174–175.

⁶¹ Fiáth: *Életem és élményeim*, I. 175.

⁶² Madarász szerint a kormánypárt nem tudott ellenfelet állítani. Madarász: *Emlékirataim*, 83–84. A közgyűlésen Zichy Ödön is részt vett. MNL FML KGY JK 1839. 100-191. (MNL OL X 609 15100. sz. mikrofilm)

⁶³ FN 1840. 43. (1840. február 27.)

⁶⁴ FN 1840. 190–200. (1840. március 19.)

⁶⁵ Az ellenzék a megyei követválasztások során arra törekedett, hogy a politikai perек vádlottjaiból minél többet követté válasszanak. Végül egyedül Ráday Gedeonnak sikerült többséget szereznie, s

állt: „...a veszedelem, melyet a barsi sérelem okozott, alkotmányunkat fenyegeti, mert municipális rendszerünk legszentebb palladiuma az alkotmánynak, ennek sértetlen fenn-tartása legszentebb kötelességünk.”⁶⁷ A Főrendi Naplóban rögzített egyik leghosszabb és leghatásosabb szónoklatát is a szólásszabadság érdekében mondta el: „De Méltóságos Főrendek! Enyhíthetik-e ezen alkotmányt lehellő fejedelmi szavak sajnó sebeit bánatos keblünknek? Letörölhetik-e beborult arcunkon pergő könnyeinket Fejedelmünknek e kegyelmes királyi leiratban hallott szavak, melyek tudunkra adják, mit tart Ó Felsége szólásszabadságunkról; az iránt pedig, hogy az azon ejtett sérelmek, melyek annyira fájnak, orvoslást nyernek, és többé olyanok nem történnek, bizonytalanságban hagy bennünket? Midőn azért vérzik szíve a lelkes polgárnak, hogy legszentebb jogát látja megsértve, nem találhat meglepődést annak elmondásában, hogy «a szólásszabadságot a maga épségében fenntartani kívánjuk», hanem méltán kívánhatja azt, hogy adassék vissza az épségéből kivetkezett szólás szabadságának az, mi tőle elvétetett. [...] Nem az egészség emlegetése, hanem gyógyszer, orvosság kell a betegnek. [...] Hálás érzéssel fogadom én, mint magányos ember a kegyelmes királyi leirat azon megbízatását, miszerint a szenvedő polgártársainkkal a kimeríthetetlen királyi kegyelmet ígéri éreztetni, de mint polgár, mint alkotmány őrje, nem titkolhatom el abbéli fájdalmamat, hogy kegyelem szólal meg az igazság helyett és nem megsemmisítése ígértetik a törvénytelen ítéleteknek, hanem kegyelem útján oldoztatnak fel a törvénytelen ítéletek terhe alól polgártársaink. Méltóságos Főrendek! Ha kegyelem és nem törvény, nem az igazságnak az igazságtalanságon vett győzedelme adja vissza elvesztett szabadságunkat, akkor jövőre is nem törvénytől, hanem önkénytől, nem jusztól, hanem kegyelemtől fog függeni, mit és amennyit legyen szabad az alkotmányos magyarnak szólani alkotmányos Hazájában. Még egyszer tehát felszólítom Méltóságotokat az igazság és hazaszeretet szent nevében, ne akadályozzák többé e tárgynak Ó Felsége eleibe juthatását, fogjanak kezét szegény elhagyott Hazánkkal!” Ezután kijelentette, hogy az ellenzéki főrendek nem népszerűség érdekében szólalnak fel a rendek üzenete mellett, hanem tiszta és őszinte meggyőződésből, függetlenségből: „a Haza és az igazság szeretete azon ragyogó csillagok, melyek vezéreink e politikai nehéz pályán.”⁶⁸ Beszédét a Stuller-féle szöveg szerint hosszas éljenzés követte.

Zichy más esetekben is jelentős aktivitást mutatott. Nehezményezte, hogy a királyhoz intézett megyei sérelmekre nem érkezett válasz, ezért a törvényhatóságok küldöttségeket indítottak Bécsbe, de azokat nem fogadták, sőt a megyéket még meg is dorgálták emiatt.⁶⁹

---

a pesti közgyűlés a királyi intés ellenére kitartott Ráday mellett, azonban kinyilvánította, hogy az erőszaknak engedve Ráday Gedeont nem küldik fel Pozsonyba. Szentkirályi Móric, Pest másik követe megyéje sérelmét terjesztette elő, és indítványozta, hogy a törvénytelen orvoslásáig függesszék fel a törvényhozási munkát. A rendek üzenetét pártolta Zichy Ödön is. Stuller Ferenc: *Országgyűlési tudósítások*. 1-2. köt. Pozsony, 1839-40. (Országgyűlési Könyvtár) 1. köt. 72., 126. A Stuller-féle tudósítások számos esetben beszámolnak arról, hogy Zichy az ellenzékkel szavaz, vagy fel is szólal az ügy érdekében. Stuller: *Országgyűlési tudósítások*, I. 168., 174., 305., 367., II. 608., 750., 754., 906.

⁶⁶ Bars megye két követének beszéde miatt érte sérelem az országot. Az első Tarnóczy Kázmér 1833. december 5-i, a második Balogh János 1835. június 22-i beszéde volt, amelyben szolidaritást vállalt azokkal a kijelentésekkel, amelyekkel Wesselényi élt a szatmári közgyűlésen. Baloghot hűtlenség vádjával perbe fogták, mire ő lemondott, de a megyéje újraválasztotta. Ezt látván a pert megszüntették ellene.

⁶⁷ FN 1840. 576. (1840. május 2.)

⁶⁸ FN 1840. 482–483. (1840. április 22.); Stuller: *Országgyűlési tudósítások*, II. 943–944.

⁶⁹ FN 1840. 238. (1840. március 23.)

Kárhóztatta az udvar vám- és gazdaságpolitikáját,⁷⁰ támogatta az új váltótörvény tervezését,⁷¹ a nem nemesek személyi és vagyónbiztonságát,⁷² továbbá a Partium visszacsatolásáról született törvény végrehajtását.⁷³ Egyházi kérdésekben is a főrendi ellenzékkel egyetértve oppozíciós álláspontot képviselt:⁷⁴ a reverzálisokat nem csupán a jövőre, de a múltra nézve is eltörölni óhajtotta,⁷⁵ valamint hosszasan érvelt azon gyakorlat ellen, miszerint a kormányzati körök a megüresedett egyházi hivatalokat gazdasági okok miatt sokáig betöltetlenül hagyják, s az egyházi jövedelmek így nem a haza javát szolgálják.⁷⁶ A rendi sérelmi feliratot támogatta a jezsuiták bejöveteleivel kapcsolatban is, szerinte ugyanis a szerzetesrend tagjai „vallási üldözést, a gyűlölség és titkos elvek veszélyes lelkét fuvalták szét” az emberek között.⁷⁷ Végezetül felszólalt a görög keleti vallásúak egyenjogúsítása mellett, azzal érvelt, hogy ha nem kötik őket a magyar hazához, akkor más kultúrát, esetleg a pánszláv propagandát fogják magukévá tenni.⁷⁸

Felszólalásaiban számos alkalommal hangsúlyozta a törvényességet és az alkotmányosságot. Kijelentette, hogy „csak egy lehet a főhatalom alkotmányos országban, tudniillik a törvényhozói hatalom, melyből folyik a végrehajtó és bírói hatalom”, s ha ugyan a törvényhozás némely feladatait át is engedte ennek a két hatalomnak, nem következik, hogy lemondott az ellenőrző, „felvigyázási” jogáról.⁷⁹ Amikor pedig a rendek üzenetének támogatása mellett a törvények szentségéről beszélt, hangsúlyozta, hogy az alkotmányos ország legfőbb biztosítékaként „ennek hódolni köteles a Király, köteles a Kormány, köteles minden hazafi”.⁸⁰ A főrendi ellenzékkel együtt elsődleges fontosságúnak tekintette, és támogatta a Főrendi Napló elindítását, kívánatosnak tartotta, hogy minden ülés után legfeljebb egy héttel jelenjen meg az új szám.⁸¹ Ezzel kapcsolatban leszögezte, hogy a gyorsírást terjesztene és támogatni kell az országban, s megfelelő számú és tudású gyorsírót kell kiképezni.⁸²

Talán az egyetlen olyan eset, amikor Zichy Ödön a rendek üzenetét kifogásolta, a külföldi honosítási kérelmek, az indigenák kérdése volt. Mindvégig határozottan állást foglalt a kérvényezők ellen, s szinte senkit nem látott arra érdemesnek, hogy bekerüljön a magyar arisztokrácia tagjai közé. Megjegyzendő azonban, hogy a legtöbb esetben az ellenzéki mágnások is egyetértettek vele. Zichy a kérdés vitája során saját politikai nézeteit is megfogalmazta: „Én bizonyosan a haladásnak barátja vagyok, de csak annyiban, amennyiben az az alkotmányos szív erébe nem vág. Mi Magyarországon, egy arisztokratikus országban élünk, s így az arisztokráciát fenntartani legszentebb kötelesség. [...] Az arisztokrácia azon védőfal, mely az országot ótalmazza a Kormány önkénye és abszolutizmusa ellen, éppen úgy, mint az alsó Tábla a demokrácia elvei ellen. Ennek fenntartására szükséges, hogy oly tagok legyenek e Táblán, kik függetlenségből, hazaszeretetből, s ön hasznukból ezen Tábla méltó-

⁷⁰ FN 1840. 177. (1840. március 17.)

⁷¹ FN 1840. 334. (1840. április 4.)

⁷² FN 1840. 576. (1840. május 2.)

⁷³ FN 1840. 634. (1840. május 12.)

⁷⁴ MNL OL N 119 9101., 9168., 9223.

⁷⁵ FN 1840. 24. (1840. február 26.)

⁷⁶ FN 1840. 536. (1840. április 28.)

⁷⁷ FN 1840. 274. (1840. március 28.), 534. (1840. április 28.)

⁷⁸ FN 1840. 584. (1840. május 2.); Stuller: *Országgyűlési tudósítások*, II. 971.

⁷⁹ FN 1840. 190., 200. (1840. március 19.)

⁸⁰ FN 1840. 234. (1840. március 21.)

⁸¹ FN 1840. 236. (1840. március 23.)

⁸² FN 1840. 572. (1840. május 1.)

ságát fenntartani kívánják, s azt fenntartani legszentebb kötelességüknek ismerik.” Beszéde végén kijelentette, ha a rendek az oligarchia helyett valami demokráciát akarnak behozni vagy a felsőtáblát megsemmisíteni, akkor más módhoz kellene nyúlniuk, mintsem az indigenátus intézményéhez.⁸³

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy Zichy Ödön az 1839–1840-es országgyűlésen a szervezett formában első ízben megalakuló főrendi ellenzék egyik meghatározó alakja lett, s az itt megfogalmazott alapszabályoknak megfelelően saját véleményét vállalva, de azt a társakkal előzetesen egyeztetve minden erejével igyekezett a Deák vezette alsótáblai ellenzék érdekeit védeni a főrendi táblán túlsúlyban lévő konzervatív egyházi és világi főmél-tóságokkal szemben. Ellenzékiségéhez és abszolútizmus ellenességéhez nem férhet kétség. Bizonyos határok között elfogadta és magáévá tette a polgári reformokat, a mérsékelt szabadelvűség gondolatát is, de ezt – ahogyan azt az indigenák kapcsán kifejtette – csakis a demokratikus nézetek ellenében, az arisztokrácia vezetésével tudta elképzelni. Véleményével korántsem volt egyedül, ebben az időben a főrendi ellenzék vezetői is hasonlóképpen gondolkodtak.

A rendőri jellemzés tehát nem tévedett, amikor azt állította, hogy Zichy az egyik legesélyesebb jelölt az ellenzék, legalábbis a főrendi ellenzék vezéri posztjára. További életpályája alakulhatott volna ennek megfelelően is – de nem így alakult. A kérdés az, hogy mi történt az elkövetkezendő néhány évben, ami homlokegyenest más politikai irányba indította el a grófot. S mindezek után milyen magatartással tudta meggyőzni az udvart, hogy rá lehet bízni egy vármegye kormányparti vezetését és a helyi ellenzék visszaszorítását?

Az 1839–1840-es diéta némi sikerrel zárult: helyreállították a kompromisszumot az udvarral, a Deák vezette ellenzék elérte, hogy az alsótábla ne kérjen kegyelmet, így sohasem adták fel a jogvédő harcot, s mindemellett elfogadtak néhány előremutató törvényt, köztük az 1832–1836-ban még elbuktatott önkéntes örökváltságról szólót is. A főrendi ellenzék sikeresen megszervezte magát, s immár nem lehetett félvállról venni őket. Összeállt egy mind anyagi, mind szellemi tekintetben is jelentős tőkével rendelkező mágnáscsoport, akik támogatták Deákékat, elérték a Főrendi Napló bevezetését,⁸⁴ megfogalmazták a legfontosabb alapelveiket, s célul tűzték ki, hogy vezetésükkel megreformálják az elmaradott Magyarországot. Zichy Ödön ott volt ennek a csoportosulásnak az első sorában. Batthyány Lajossal együtt tiszteletét tette 1840. július 27-én Zalaegerszegen a Deák Ferenc követi beszámolóját is magában foglaló ünnepi közgyűlésen.⁸⁵

Közben Fejér vármegyében folytatódott az ellenzék erősítése: 1840-ben létrehoztak egy olvasóegyletet. Ebben az elvbarátok rendszeresen találkozhattak, eszmét cserélhettek, megállapodhattak a követendő célokban és taktikában, s ennek Ödön és Edmund is tagja lett.⁸⁶ Ödönre azonban egyéb feladatok is vártak. Az országgyűlés alsótáblája Lónyay Gábor indítványára – Deák Ferenc szellemében – arra hivatkozva, hogy „a magyarországi börtönök, valamint a rabkezelés sokfélesége, továbbá az egyazon bűn eltérő megítélése miatt a büntetőeljárásban szinte lehetetlen az igazság alkalmazása”, egy olyan választmány kiküldését kérte az uralkodótól, amelynek feladata egy rendszeres büntetőtörvénykönyv kimunkálása lett volna. A felirat nyomán született 1840. évi V. törvénycikk kirendelte a választ-

⁸³ FN 1840. 545. (1840. április 29.); Stuller: *Országgyűlési tudósítások*, II. 963.; MNL OL N 119 9276.

⁸⁴ Bár ehhez a Dessewffy Aurél vezette újkonzervatívok támogatása is szükséges volt.

⁸⁵ Erdmann: *Szabadság és tulajdon*, 433–434.; Molnár: *Viam meam persequor*, 122.

⁸⁶ Murányi Lajos: *A reformkori Fejér vármegye olvasókultúrája. A székesfehérvári kaszinók és a Fejér Megyei Olvasótársaság (1838–1849)*. Székesfehérvár, 1993. 105.

mányt, de nem a büntetőtörvénykönyv „rendszeres kidolgozására”, hanem hogy készítsen tervet egy célszerű büntető és javító börtönrendszerre.⁸⁷ S a május 22-i országos ülésen a főrendi tábla Zichy Ödönt is jelölte, majd megválasztotta a 45 fős bizottság tagjai közé.⁸⁸ A politikai szempontból is jelentős bizottság 1841. november 28-án kezdte meg működését.⁸⁹ Ebben a kormánypártot az újkonzervatív Dessewffy Aurél, az ellenzéket a liberális Deák Ferenc vezette. Az nem volt titok, hogy a liberálisok a büntetőrendszer egységesítését annak teljes megváltoztatására akarták felhasználni,⁹⁰ s elhatározták azt is, hogy „minden olyan elvi és gyakorlati részlettel kapcsolatban, amelyben nézeteiktől eltérő végzést hoz a választmány többsége, különvéleményben összegezik és tárják a diéta elé kisebbségi liberális álláspontjukat”.⁹¹ S erre minden esély megvolt, hiszen a szabadelvű tábor, „ha a 45 tag mindegyike részt vesz a munkában, akkor még abban az esetben is csak 18 voksra számíthatott, ha pártállását időközben egyetlen liberális sem változtatja meg”. A bizottság munkáját részletesen feltérképező Varga János véleménye szerint a főrendek tizenöt megbízottja közül „Eötvös Józsefen kívül csupán Zichy Ödön számított liberálisnak, ő azonban mindinkább konzervatív oldalra tolódott át”.⁹² Zichy a tíz liberális különvélemény közül csak az egyháziak rendőri, valamint a városok bíróválasztási ügyében szövegezett ellenzéki különvéleményhez nem csatlakozott, a többit – köztük például az esküdtszék intézményére vonatkozót is – aláírásával hitelesítette.⁹³ Csatlakozott viszont egy konzervatív különvéleményhez is, amely azt szerette volna elérni, hogy a papságnál ne csak a fegyelmi, hanem minden jogi ügyben az egyházi bíróságok maradjanak illetékesek, s ne a világi törvényszékek.

Ha tehát a bizottság munkálatait vizsgáljuk, még nem látunk markáns változást a pályafutásában, bár a „*privilegium fori*” fenntartása kapcsán már tetten érhető némi visszalépés. Zichy továbbra is a főrendi ellenzékkal együtt dolgozott. Az országgyűlésen azt a célt tűzték ki, hogy az arisztokratikus reform érdekében minél több intézet létesítését vagy igazgatását vállalják magukra.⁹⁴ Az első ilyen kezdeményezés az 1840-ben elinduló Főrendi Napló kapcsán „a főrendi ellenzék Batthyányhoz közel álló csoportjából”⁹⁵ megalakított gyorsírást pártoló egyesület lett Zichy Ödön és Edmund mint „másik két vezéregyéniség”⁹⁶ tagságával.⁹⁷

⁸⁷ Varga János: *Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete*. Zalaegerszeg, 1980. 4.

⁸⁸ A regalisták közül Jósika Sámuel, Vay Miklós, Dessewffy Aurél, Kulmer Ferenc, Apponyi György, Károlyi György, Eötvös József, Zichy Ödön. FN 1840. 637. (1840. május 12.)

⁸⁹ Varga: *Deák Ferenc*, 4.

⁹⁰ Varga: *Deák Ferenc*, 5.

⁹¹ Varga: *Deák Ferenc*, 17.

⁹² Varga: *Deák Ferenc*, 5.; a politikai arányokról részletesen Varga: *Deák Ferenc*, 4-5.

⁹³ A főrendek közül egyedül Eötvös József írta alá az összes különvéleményt. Varga: *Deák Ferenc*, 154.

⁹⁴ Bővebben erről Molnár: *Viam meam persequor*, 132–134.

⁹⁵ Molnár: *Viam meam persequor*, 133.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Az egyesület a gyorsírás terjesztését, a gyorsírók képzését is feladatának tekintette: tanfolyamokat, versenyeket szerveztek. Zichy Ödön, aki az országgyűlésen is felszólalt az ügy érdekében, az 1841. január 18-án kezdődő Fejér megyei közgyűlésen indítványozta a gyorsírás terjesztésének elősegítését, egy verseny lebonyolítását, amihez 100 aranyat ajánlott fel. MNL FML KGY JK 1841. 32. (MNL OL X 609 15101. sz. mikrofilm); Makoldy Sándor: *Nemes Hajnik Károly és a magyar országgyűlés gyorsíródája*. Budapest, 1943. 187–190.; tudósítás Zichy Ödön tevékenységéről: Pesti

A következő országgyűléshez közeledve azonban jelentős változásokra figyelhetünk fel Zichy közéleti munkásságában. Madarász József már az 1842-es megyei küzdelmek bemutatásánál arról ír, hogy Ürményi és Cziráky János,⁹⁸ a főispán fia mellé immár felzárkózott Zichy Ödön is, és együtt lettek a „haladás követelte eszmék” nagy ellenzői, sőt – szintén a haladó pártból kiválva – e „virágcsokorhoz” csatlakozott Fiáth Ferenc is.⁹⁹ Az 1842. április 18-án megtartott közgyűlésen „minden ellenzésünk dacára” a követutasításba Zichy indítványára belefoglalták, hogy a követek a tizedet ne engedjék eltörölni.¹⁰⁰ Az emlékirat szerint 1843, az új országgyűlés éve úgy köszöntött be Fejér vármegyébe, hogy a közgyűléseken „Zichy Ödön és Cziráky János grófok versenyeztek, hogy az elavult eszmék védelmére melyik képesebb”,¹⁰¹ s mögöttük ott állt az 1842 júliusában veszprémi püspökké kinevezett Zichy Domokos is.

A tisztújító és követválasztó közgyűlés közeledtével egymásnak feszült a két jelentős átrendeződésen átesett politikai erő: a Madarász vezette ellenzék Salamon Lajost és Kandó Józsefet, a kormánypárt Fiáth Ferencet és Sárközy Kázmért támogatta. A korteshadjárat minden eddiginél nagyobb mértéket öltött, Fiáth beszámolója szerint: „Felizgattuk az egész megyét, minden 10 voks megszerzésére egy tizedest, száznak egy századost, ezernek egy ezredest neveztünk. [...] Ez a választás pártunknak és nekem sokba került, aláírtunk e célra vagy 30,000 forintot, én ismét négy ezret”. Zichy Domokos a kormánypárti győzelem elérése érdekében pénzt nem sajnálva egész egyszerűen úgy írt alá: „amennyi ezenfelül szükséges”.¹⁰² A veszprémi püspök azonban nem csak Fejér vármegyében követett el mindent az ellenzéki jelöltek megbuktatása érdekében. A kormánykörök megbízásából ugyanis a Zichy Domokos „által felbérelt, nemesi kiváltságait féltő, leitatott és felheccelt zalai kisnemesek leszavazták az adófizetés tervét, és ezzel lehetetlenné tették a mindaddig köztisztviselőnek és nagy népszerűségnek örvendő Deák Ferenc számára, hogy részt vegyen a következő országgyűlésen”.¹⁰³

Fejérben 1843. május 3-án mérkőzött meg a két párt. „Pártunk vörös zászlókkal, vörös tolljelvénnnyel vonult a megyeház udvarába. A főispáni széktől balra foglaltunk állást. Jobbra vonult Zichy Ödön gróf, mint fő-fő, és Ürményi József, Sebestény Sámuel mint főbb kortesek vezérlete alatt fehér tollasán a Fiáth-párt” – emlékszik a kongregáció kezdetére Madarász.¹⁰⁴

„A gyűlést a megyeház nagy udvarán kellett tartani. Az ellenzék élénkebb, tevékenyebb, s vállalkozóbb lévén elfoglalta az asztal környékét, úgy, hogy a főispán és a tisztikar alig tu-

Hírlap, 1841. január 23., 1841. március 17.; Zichy a Magyar Gazdasági Egyesületnek is tagja lett: Pesti Hírlap, 1841. július 3.; 1842. június 26.

⁹⁸ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 302.

⁹⁹ Madarász: *Emlékirataim*, 86.

¹⁰⁰ Madarász: *Emlékirataim*, 87. A közgyűlési jegyzőkönyv szerint Zichy Ödön Bihar vármegye indítványát kívánta megtárgyalni, amelyben a tized eltörlése is szerepelt, s Fejér megye rendjei ez ellen foglaltak állást. A közgyűlésen Zichy Domokos is részt vett. MNL FML KGY JK 1842. 229. (MNL OL X 609 15102. sz. mikrofilm)

¹⁰¹ Madarász: *Emlékirataim*, 88. Madarász szerint Zichy a főispánnal együtt egy sor konzervatív alaptételt fogadtatott el. MNL FML KGY JK 1843. 310-313. (MNL OL X 609 15103. sz. mikrofilm)

¹⁰² Fiáth: *Életem és élményeim*, II. 3.

¹⁰³ Molnár András: *Deák Ferenc és az 1843-1844-es országgyűlés*. In: Molnár András (szerk.): *Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873. Zalaegerszeg, 2004. 75. Az esetről részletesen ír Molnár András: *Deák Ferenc és a zalai liberális ellenzék megbuktatása az 1843-as követválasztáson*. Levéltári Szemle, 37. évf. (1987) 2. sz. 47–59.*

¹⁰⁴ Madarász: *Emlékirataim*, 89.

dott az asztalhoz tolakodni. El lehet gondolni mily zaj volt ezen az udvaron, ahol közel kilencezer ember tolakodott, ahol vagy tíz banda cigány zenélt; [...] Cziráky János és Zichy Aladár¹⁰⁵ voltak főkortes vezéreink” – írja emlékezéseiben Fiáth.¹⁰⁶

„Fölmentünk fivérémmel az emeletbe, megmérni, miként állnak a pártok, és jó lélekkel mondtuk: »mienk a győzelem«. Az ellenfélnek is be kellett látni, hogy ha rendesen megy, megbuktak, mert a főispánt reá vették, hogy Salamon Lajost ne jelölje. A főispán, miután Sárközy mint rendes alispán egyhangúlag megválasztott, a 2-ik alispánságra Salamont nem jelölte. [...] Kértük magánosan is a közönségnek zajosan felhangzó követelésének teljesítésére, hogy jelölje őt. A kérés nem használván követeltük azt, s ő ekkor felszaladt terembe. Egész pártunk felvonult a terembe, elfoglalván azt és a folyosót, követeltük Salamon jelöltetését” – írja a helyzet radikalizálódásának okairól Madarász.¹⁰⁷

„Cziráky szavazást rendelt. Kinevezte a voksszedő bizottságot, fölkelt, mi utána nem mentünk, hanem úgy tolattunk fel a lépcsőn. Az egész ellenzék »Kandó-Salamont« kiáltva utánunk. [...] A tömeg a főispánt lakosztályába tolt; a felállított megyei hajdúk s pandúrok a főispán ajtajától pár percig távol tartották ugyan a tömeget, de végre ezek sem voltak képesek rá” – mesél a dulakodás kezdetének konkrét okait elhallgatva Fiáth.¹⁰⁸

„Fölmegyek a 2-ik emeletbe, s az ablakból az utcára kinézve a kapu alatt Zichy Ödön grófit, Ürményi Józsefet és Sebestény Samut látom, amint fehér kendővel integetnek a közel levő katonai laktanya felé, látom hogy vonul a katonaság. No, gondolám, jól lesz minden. Szét fogják választani a pártot, s nem lesz senkinek bántódása. Mennyire csalódtam! [...] az említett 3 Fiáth-párti kortes jelt adott a katonaságnak nem a rend fenntartására szólítván föl ezt, de hogy a termet és udvart a vörös tollasoktól tisztítsa meg. A katonák szurony szegezve rohantak a terembe, s teljesítették a nekik jutott nem irigyelhető szerepet. Halál szerencsére nem történt, de volt oly szavazó is, aki 23 sebet kapott; és a sebesülteknek vére nyomokat hagyott a terem falán. Pártunk erőhatalommal szorított ki a teremből és a megyeház udvaráról is” – számol be a jogsértésről Madarász.¹⁰⁹

„Azalatt Cziráky látván a veszélyt, intett az ablakból Péchy őrnagynak, ki egy század Hessenhamburg gyalogsággal a piacon állt; ez »marche«-ot parancsolt, peregtek a dobok és a század szegezett szuronyokkal sebes lépést közelített a megyeházhoz. Mi ezt ablakaimból néztük, a lárma, zavar, jajveszéklés irtóztató volt. [...] Végre a mellékkapukon kiürült a megyeház. A két tábor a piac két felén sorakozott újra; a katonaság ismét dobolás mellett úgy állt fel, hogy a két tábort egymástól elválasztá. De a kövek és székdarabok repültek a katonák fejei fölött egyik táborból a másikba; s minden dobás talált, mert tömegbe esett” – számol be jogsértés helyett a rend erőszakos helyreállításáról Fiáth.¹¹⁰

„A Fiáth-párt, méltó ily tény utáni győzelemre, most diadallal vonult a terembe. Megvolt a rend! Gyakoroltatható a polgári szabadság! A főispán újra megjelent, s vezette a választásokat” – méltatlankodik Madarász.¹¹¹

„Sárközy 900 voks többséggel megválasztatván: engemet conclamáltak.¹¹² A többi tisztviselők, (minthogy két óra lehetett már délután s a kortesek megéheztek) egy fél óra alatt

¹⁰⁵ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 468.

¹⁰⁶ Fiáth: *Életem és élményeim*, II. 4.

¹⁰⁷ Madarász: *Emlékirataim*, 89.

¹⁰⁸ Fiáth: *Életem és élményeim*, II. 5.

¹⁰⁹ Madarász: *Emlékirataim*, 89–90.

¹¹⁰ Fiáth: *Életem és élményeim*, II. 6–8.

¹¹¹ Madarász: *Emlékirataim*, 90.

¹¹² Közfelkiáltással megválasztottak.

felkiáltással megválasztattak. Következett a követválasztás, s pár perc múlva Sárközy és én megválasztattunk” – zárja le a történetet Fiáth.¹¹³

1843-ra tehát odáig fajult a helyzet, hogy a felfokozott hangulatban lévő felizgatott tömeg – minden bizonnyal a főispáni önkényeskedés következtében is – tetteleg feszült egymásnak. A katonaság bevonása feltehetően csak részben szolgálta a rendteremtést, sokkal inkább a dulakodás kezdeményezőjének tekintett ellenzék kiszorítására s a kormánypárti győzelem biztosítására vetették be őket. Az eset ilyen részletes, forrásidézetekkel történő bemutatását elsősorban az indokolta, hogy érzékeltessük: Madarász Zichy Ödönt tartotta a katonaság által elkövetett vérontás egyik fő okozójának. Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy Fiáth az eset hosszas elbeszélése során még kortesként sem említi Zichyt.

A közgyűlési jegyzőkönyv szerint a botrány akkor robbant ki, amikor a főispán megtagadta Salamon jelölését, s a „tetteges nyomulás és megrohanás által” a főispán kénytelen volt elhagyni székét, majd a „rendes katonaság közbejött a közbátorság s a nyugodtan tanácskozó nemességnek mindkét részről személy biztosítása tekintetéből elkerülhetetlen szükségessé vált”.¹¹⁴

A botrányos esetnek folytatása is lett, ugyanis több mint ezer nemes aláírásával Fejér vármegye panaszt nyújtott be az országgyűlés alsótáblájához. Az irat a történetek előadását azzal kezdi, hogy Fejér megyében két „hatalmas” párt létezik. Az egyik párt Zichy Domokos, Zichy Ödön, Károlyi György,¹¹⁵ Zichy Edmund és Cziráky János vezérletével a „birtokaira nézve leginkább uradalmi hatóság alatti nemesekből”, tehát többnyire lefizethető, nincstelen kismemesekből áll, akik Fiáth Ferenc másodalispánt kívánták hivatalában megtartatni. A másik párt főként „független birtokosokból” alakult meg, akik Salamon Lajost akarták alispánná választatni. A botrány okaként a Madarász-féle emlékirathoz hasonlóan itt is az szerepel, hogy a főispán – saját privilégiumára hivatkozva – nem akarta Salamont jelölni, „s később volt zavart teremteni, és fegyveres erőt használni [...], mint hódolni világos törvényeinknek s az igazságnak”. A katonaság akciójáról pedig ezt olvashatjuk: a tömeg értehetően hangosan követelte a jelölést, s a főispán a „legelső asztal mozdulásra” szobájába vonult vissza. Innen fehér kendővel adott jelet, mire a már készen álló katonaság „kiszegzett szuronyokkal rohant ki, s Zichy Ödön gróf, és Sebestyén Sámuel által a megyeházba vezetve” az egész ellenzékot kikergették a teremből majd a megyeházáról is. Oda senkit nem engedtek vissza, s a főispán saját hívei előtt vezényelte le a választást. A folyamodványban kiemelik, hogy mivel a történetek miatt a megyében nem tehettek törvényes panaszt, a megválasztott követeket hivatalosan nem ismerik el.¹¹⁶ A panaszos irat tehát a katonaság berendeléséért – Madarással ellentétben – a főispánt teszi felelőssé, ahogy ezt Fiáth is elismerte, Zichy Ödön viszont a katonaság egyik irányítójaként tűnik fel.

Mivel Fejér vármegye királyi biztosi vizsgálatot kért, az alsótábla nem tárgyalta az ügyet, de sérelmi felirattal kívánt a királyhoz fordulni, hogy siettesse a vizsgálati jelentés

¹¹³ Fiáth: *Életem és élményeim*, II. 9–10.

¹¹⁴ MNL FML KGY JK 1843. 320-321. (MNL OL X 609 15104. sz. mikrofilm) A jegyzőkönyv szerint a katonaság készenléte a már előtte és aznap is tapasztalható incidensek miatt volt szükséges.

¹¹⁵ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, I. 197. A közgyűlésen jelen volt például: Barkóczy László székesfehérvári, Zichy Domokos veszprémi püspök, Károlyi György békési, Marich István győri főispán. Az egyik szavazatszedő bizottságot Károlyi, a másikat Zichy Ödön vezette. MNL FML KGY JK 1843. 317. (MNL OL X 609 15104. sz. mikrofilm)

¹¹⁶ *Felső Felső Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven Ötödik Apostoli királya által szabad királyi Pozsony városában 1843dik esztendei pünkösöd hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai*. 1-4. köt. Pozsony, 1843–1844. (a továbbiakban: *Írások 1843-44.*) 2. köt. 38–39.

elkészülését és nyilvánosságra hozását a többi megyében is előforduló hasonló esetekről készült anyagokkal együtt.¹¹⁷

Zichy Ödönt tehát az országgyűlés nyilvánossága előtt vádolták meg, amire ő egy nyilatkozatot adott ki „egyedül csak közvéleménybeli önigazolásom végett”. Ebben leszögezte, hogy szükség esetén a „maga helyén” akár tanúk által is igazolni tudja, miszerint „az előadás legnagyobb részét tudomásommal homlok egyenest ellenkezőnek, s a felhozott adatokat szándékosan elferdítetteknek vagyok kénytelen nyilatkoztatni”, melyben „csak kisebbítésem s nevemnek országszerte homályosítása céloztatik”. A katonai akcióval kapcsolatban kifejtette, hogy itt alkotmányos jog elleni sérelemről van szó, olyan sérelemről, melyet „véremmel tudnék megváltani”. Kijelentette, hogy az egész vádat „nagyszerű gonosz rágalomnak” tekinti, de mivel a nyilvánosság elé tárták, a „rágalomnak előterjesztőjét maga helyén törvényesen megbosszulni el nem mulasztom”.¹¹⁸

Zichy azonban vele szemben velem elvált vádnak tekintette a kormánypárti korteskedést is. Azt állította, hogy a korteskedésnek már önmagában is ellensége, mely a „kényszerítésnek egy bizonyos neme”, hiszen általa az alkotmányos joggal való élésre kényszerítenek. Ezután leszögezte, hogy mostanság az erőszakoskodásnak egy sokkal veszedelmesebb fajtája terjedt el Fejér megyében, a „vélemény zsarnoklás”, melynek az utóbbi időben a nyers erő szolgáltatja a támaszt. „S ha bűn volt zsarnokság ellenébe visszatörést, erőszak ellenébe erőszakot állítani, azért, hogy annak megtörése után a bomladozott rendet helyre állítsuk, s a jogok és kötelességek szentsége felett alkotmányos hatalommal örködünk: úgy e bűnért, mely a legszomorítóbb kénytelenségek eredménye, csak azok érdemelhetnek feleletre vonást, kik ama kénytelenséget előidéztek.” Nem tagadta tehát, sőt lényegében elismerte, hogy radikálisan, minden szóba jöhető eszközzel – akár a kismemesség tudatlan sokaságának felhasználásával, etetésével-itatásával – lépett fel az ellenzékkel szemben, de a védekezésből egyből támadásba is lendült. Hangsúlyozta, hogy az aláírásokat a beadvány tartalmának és valódi céljának ismerete nélkül gyűjtötték össze, továbbá „néhány főnökei ezen pártnak, megjárta a megyét, és majálisokat adott, összevgyűjtendő a nemességet, melynek nagy részét lakoma közben bármire rábírhassák, ezt annak idején adatokkal bebizonyítanom.” Az ellenzéki párt vezetői olyan emberek, „kik törvényen és megyei közigazgatáson fölül emelkedni” akarnak, s mivel tervük a tisztújító és követválasztó közgyűlésen nem sikerült, „a bűnösökből vádlók, a vesztesékből bosszúállók” lettek. Véleménye szerint ezeknek az embereknek fővezére az a Madarász László, akinek „szabadelműség palástjával tartott véleményszarnokságától megyénket megszabadítani polgári legfőbb hivatásomnak tartottam, s ki ennél fogva bosszúja tárgyául választott”.¹¹⁹

Nem tudjuk minden kétséget kizáróan feltárni, hogy Zichy Ödönnek milyen és mekkora szerepe volt a katonai akció megszervezésében, de az bizonyos, hogy az 1843. május 3-i események hatására fellángoló vádaskodás volt az a pont, amely után Zichy és Madarász harcos ellenségek lettek. A grófban határozottan gyökeret vert a gondolat, hogy „rendet tesz” Fejér megyében, bármi legyen is ennek az ára.

Zichy Ödön 1843–1844-es országgyűlési tevékenysége már ezt az új törekvést tükrözte. A részletesen vezetett, hét kötetet számláló Főrendi Naplók alapján láthatjuk, hogy korábbi szerepléséhez képest viszonylag kevés esetben szólalt fel, s leginkább – a bizottsági munkában való részvétele miatt is – a börtönrendszer 1843. november 6-a és november 11-e között lezajlott részletes vitájában vett részt. Itt minden kérdésben volt saját véleménye, ami

¹¹⁷ Írások 1843-44. II. 37–38.; az alsótábla üléséről részletesen Pesti Hírlap, 1843. július. 2.

¹¹⁸ Írások 1843-44. II. 39–40.

¹¹⁹ Írások 1843-44. II. 39–40.

olykor egybeesett, olykor különbözött a másik legaktívabb vitapartner, a korábban szintén bizottsági tag Eötvös József álláspontjával. A vitában az úgynevezett magánrendszert támogatta, vagyis hogy a rabok elkülönítve legyenek elhelyezve a börtöncellákban. Fontosnak tartotta, hogy büntetésük ideje alatt szakmát tanuljanak és dolgozzanak, s a szorgalmasak jutalomként megkapják keresetüket. De beszélt a sétaterek kialakításáról, a kötelező ímáról, a különféle büntetési módszerekről, az alkalmazott lelkészekről, és arról is, hogy tarthatnak-e a rabok maguknál gyertyát.¹²⁰

A börtönrendszer kérdéskörén kívül azonban amikor felszólalt, a legtöbb esetben korábbi önmagával szembekeverülve nem támogatta sem a rendek ellenzéki üzeneteit, sem pedig a főrendi ellenzék állásfoglalását. A sajtószabadság és a cenzúra ügyének tárgyalása során vitába is keveredett Batthyány Lajossal, s beszédében politikai önvallomást tett. Kifejtette, hogy 1839–1840-ben azt tartották függetlennek, aki nyíltan fel mert lépni a kormány ellen, és ebben volt „valami lovagi szellem”, hiszen az alkotmány fenntartásának érdekében szükséges volt a kormánynak az igazságot kinyilatkoztatni, akár „önmaga szabadságának kockáztatásával” is. Ez akkor dicséretes volt, de a főrendiház akkori többsége nem így gondolkodott. Azóta „váltakoztak a körülmények”, s „van most egy majdnem haldokló kormányunk”, mindenki ezzel ellenkezik anélkül, hogy az helyes lenne „egyedül népszerűség kedvéért, vagy Isten tudja mi okból”. A kormánnyal szembeni fellépés elmulasztása természetesen gyávaság, ha az a törvényeket nem tartja be, de ok nélkül megtámadni azt helytelen és értelmetlen.¹²¹ Kijelentette, ő a továbbiakban ehhez tartja magát.

A nem nemesek hivatalviselésével kapcsolatban ironikusan jegyezte meg: „Csodálkozni fognak a méltóságos Főrendek, hogy e teremben és tán egész országgyűlésen egyszer egy arisztokratikus szót hallanak, mert az – mint látszik – egészen száműzve van; az arisztokrácia most inkább gúnytárgy lett, mintsem hogy dicsekedhetnénk, hogy valaha ily arisztokratikus alkotmányos országban éltünk.” Ha beengedik a nem nemeseket a vármegyei tisztviselők közé, akkor azok már nem lesznek az alkotmányos, arisztokratikus országnak védői, mert a nem nemes vármegyei „általános hivatalképességgel ruházni fel annyit tesz, mint kecskét tenni káposztás kertbe őrnek. Mert ne gondoljuk, hogy azok, ha egyszer az alkotmány sáncai közé felvételtek, az arisztokráciát, az alkotmányos elveket pártolják.”¹²²

Zichy Széchenyivel is komoly összetűzésbe került. 1844 novemberében a „legnagyobb magyar” azon aggodalmának adott hangot, hogy megrendülne a kormány iránti bizalma, ha ennyi fontos kérdés eldöntése előtt berekesztenék az országgyűlést. Zichy erre azt felelte, hogy a tárgyalandó kérdéseket látva egyenesen dicséretes lenne a kormánytól, ha feloszlattná a diétát.¹²³ Ezen az országgyűlésen került megvitatásra Széchenyi azon terveze, amely a közhelyviselés elvét követve holdankénti „két garasos” birtokadó formájában kívánta visszafizetni azt a százmillió kölcsönt, ami a nagy beruházások fedezését és a mezőgazdaság modernizálását szolgálta volna. Zichy Széchenyi provokálására határozottan kijelentette: „a közös teherviselésnek ellene vagyok”, majd taktikusan hozzáfűzte: „és csak egyedül azon okból, mert belső meggyőződésem az, hogy ez által szabadságunkat és alkotmányos jogunkat csak egyedül a kormánynak torkába vetjük. Azon szörnyű bizodalom,

¹²⁰ *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e' néven Ötödik Koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1843-dik évi május 14-kén rendeltetett Magyar-országgyűlésen a' méltóságos Fő-rendeknél tartatott országos ülések naplója.* 1-7. köt. Pozsony, 1843-1844. (a továbbiakban: FN 1843-44.) 2. köt. 221–307.

¹²¹ FN 1843-44. VII. 41–42. (1844. október 18.)

¹²² FN 1843-44. VII. 33. (1844. október 18.)

¹²³ FN 1843-44. VII. 279. (1844. november 8.)

mely sokaknak keblében létezik, még eddig keblemet nem töltötte el, azért vakon szabadságunkat feláldozni nem akarom, és ez az oka, hogy örökös adó ellen vagyok.”¹²⁴

Határozottan kormánypárti országgyűlési tevékenységével tehát Zichy „kiérdemelte” adminisztrátori kinevezését, korábbi ellenzékiiségére fátylat borítottak. Igaz, csak több jelölt mérlegelését követően vetette fel a kancellária az ő nevét.¹²⁵ Megjegyezték, hogy a megyei adminisztrátorságra kevés szóba jöhető személyt találtak, s azt is, hogy Zichy korábban ellenzéki volt, de mégis az évek során elvei megváltoztak, amit a legutóbbi országgyűlésen is igazolt. Külön kiemelték testvére, Domokos rá gyakorolt pozitív hatását, aminek következtében nem lehet kétséges jövőbeli magatartása, továbbá Fejér megyében olyan kapcsolati hálóval rendelkezik, hogy a megfelelő szavazatok biztosítása érdekében senki sem tudná nagyobb befolyást gyakorolni az eseményekre.¹²⁶ Így végül az 1845. október 6-án tartott közgyűlésén megkezdhette adminisztrátori tevékenységét. A kérdés azonban még mindig adott: mi okozta a pálfordulást?

Az szinte kizárt, hogy egy okra tudjuk visszavezetni magatartását, sokkal inkább egymást erősítő, összetett folyamatok vezethették az ellenzékiiségtől az adminisztrátorságig. A magyarázatok között természetesen megemlíthetjük a szakirodalmi munkákban is szereplő elemeket: Edmund hátrébb lépését, Domokos előtérbe kerülését és a Splény Béla által említett konzervatív lapok hatását. Testvéreivel kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk, hogy Edmundot is említették a kormánypártot támogatók oldalán, s háttérbe vonulása ellenére az 1843–1844-es diétán is részt vett, annak első felében mindenképpen.¹²⁷ Domokos sem csak az 1840-es évek közepén lett aulikus érzelmű, Madarász beszámolója szerint 1836 óta tevékenykedett Fejér megyében,¹²⁸ hosszú időn át testvérei ellenében.

Nem hivatkozhatunk tehát csak ezen személyes okokra, talán közelebb kerülünk az igazsághoz, ha az országos politikai változások szemüvegén át nézzük a kérdést. E tekintetben pedig az 1840-es évek első felének legmeghatározóbb, a formálódó politikai erőviszonyokat leginkább érintő eseménye Kossuth Lajos fellépése és az általa szerkesztett Pesti Hírlap 1841. januári megjelenése. Ez szinte egyszerre romba döntötte a főrendi ellenzék arisztokrata vezetéssel véghezvitt átalakulásba vetett hitét, amihez Zichy komoly reményt fűzött. A hírlap megjelenése különösen a liberális mágnásellenzékét érintette rosszul.¹²⁹ Már egy 1841. január 31-ei pesti kaszinói ülés kapcsán arról értesülünk, hogy a jelen lévő ellenzéki mágnások, Széchenyi, Batthyány, Eötvös és Zichy Ödön is elítélőleg beszéltek a Pesti Hírlap hatásairól.¹³⁰ Egy 1841. február 26-i rendőri jelentés szerint különösen Batthyány, Széchenyi, Erdődy Sándor és Zichy Ödön a pokol fenekére kívánták Kossuthot a

¹²⁴ FN 1843-44. VII. 143. (1844. október 29.)

¹²⁵ „Március első napjaiban (1845) Zichy Jenő Kálózdról meglátogatott azzal a kijelentéssel, miszerint Cziráky előregedvén, elunta a főispánságot; és adminisztrátort kér, s hogy ő hajlandó az adminisztrátorságot elfogadni, ha én is pártolom az eszmét.” Fiáth: *Életem és élményeim*, II. 52.

¹²⁶ Csizmadia: *Az adminisztrátori rendszer*, 247–248.

¹²⁷ FN 1843-44. I. 68. (1843. június 30.), 130. (1843. július 12.)

¹²⁸ „Gróf Zichy Domokos szép, erőteljes testalkotással, vérdús arccal, már 1836. október havi első gyűlésünk óta kitartó, dacos, erős kormánypárti hajlamaival, elleneinknek nagy előnyére volt, de eddig fivérei által némileg ellensúlyoztatott. Most midőn Zichy Edmund gróf visszavonult a politikai térről, Zichy Ödön gróf pedig elpártolt; bennök befolyásos elleneink támadtak.” Madarász: *Emlékirataim*, 87.

¹²⁹ Gróf Széchenyi István *Összes Munkái* 5. köt. *A Kelet népe*. Szerkesztette és a bevezetőt írta: Ferenczi Zoltán. Budapest, 1925. 660. A kötetben a németről fordított szövegeknél Jenő és Ödön szerepel, a magyar szövegeknél viszont általában Ödön és Edmund.

¹³⁰ *A Kelet népe*, 662.

hírlapjával együtt. Deák Ferenc 1841. március 4-én írt levelében pedig arról tudósította Wesselényi Miklós bárót, hogy „Széchenyi és Batthyány Lajos, Zichy Ödön és a Tárnok, a királyi Tábla és Sztáray, úgy hallom, a hírlapnak rész szerint irányát, rész szerint pedig a modort, melyben írva van, kárhóztatják”.¹³¹ A liberális mágnások kezdetben a lapindítást a kormányzat provokációjának tartották, amit ellehetetlenítésükre akartak felhasználni.¹³² Véleményük ugyan hamarosan megváltozott, de Zichy Ödön még 1843–1844-ben is erről beszélt az országgyűlésen. Szerinte a szabad újság a szabad sajtónak „legnagyobb fokozata”, amelyet 1839–1840-ben sem pártolt, mert még „a nemzetet érettnak arra nem véltem”. A kormány azonban „kitűzte lobogóját egy álsajtószabadság által”, ugyanis megengedett mindent az alkotmány és az arisztokrácia ellen a „legláztóbb modorban” kinyilatkoztatni, azok védelmére pedig szinte semmit sem engedett. Majd vérszjósólán jegyezte meg, hogy csak egyszer lehet a nemzetet misztifikálni, mert előbb-utóbb átlátja, hogy „alkotmánya, tulajdon szentsége, béke, sőt mindene feláldoztatott egy versenynek a demagógia és az abszolutizmus közt”. S ennek végeredménye az lesz, hogy „százados viharok dacára fenntartott alkotmányunknak, ha azon rögtön nem segítetik, el kell veszni”. A kormány pedig ezután lemondhat utolsó támaszáról is, az arisztokráciáról. „Adja Isten, hogy soha Bourbonok sorát ne ossza, kik sírba húzván az arisztokráciát, nemsokára utána buktak!”¹³³

Varga János kiemeli, hogy 1841-ben a Pesti Hírlap körül kialakult vita mindenkit állásfoglalásra kényszerített. Nemcsak a liberális árnyalatok elkülönüléséhez, hanem a liberális tábor megfoghatóságához s a különféle irányzatok részletes programjának megfogalmazásához is vezetett.¹³⁴ A liberális mágnások erre különböző módon reagáltak, Széchenyi sajtóhadjáratba kezdett,¹³⁵ de elveit nem adta fel, Batthyány előbb-utóbb belátta a lap jelentőségét, s a pártalakulást már Kossuthal együtt vezényelte le, s még sokan tartottak vele.

Zichy azonban nem tudott túllendülni a kezdeti sokkhatáson, s a konzervatív oldal irányába tolódott el. A polgári átalakulás fontos követelése közé előlépő nemesi adózás, a közteherviselés gondolata pedig megadta azt az utolsó lökést, ami végérvényesen a másik oldalra terelte át őt. Madarász József visszaemlékezése szerint is az adózás kérdése volt az első olyan eset, amikor Zichy 1841 végén elpártolt mellőlük: „...s mivel Zichy Ödön grófnak sem tetszett az adó iránti álláspontunk, ő is ellenünk szövetkezett”.¹³⁶ Úgy véljük, ebben a lényeges kérdésben talált egymásra a két Zichy testvér, Ödön és Domokos. Az utóbbi, aki rövidesen veszprémi püspökként szervezhette a kormánypárti ellenállást, a nemesi adózás

¹³¹ *A Kelet népe*, 24–25.; Bártfai Szabó László: *Adatok gróf Széchenyi István és kora történetéhez 1808-1860*. 1-2. köt. Budapest, 1943. 1. köt. 376.

¹³² *A Kelet népe*, 662.

¹³³ FN 1843-44. VII. 35. (1844. október 18.)

¹³⁴ Varga János: *Keresztúzbén a Pesti Hírlap. Az ellenzéki és a középutas liberalizmus elválása 1841-42-ben*. Budapest, 1983. 147.; az eszmei átrendeződésről lásd: uo. 147–153.

¹³⁵ Érdekes eset, hogy Kossuth Lajos a „Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól” című munkájában a főrendi ellenzékről és a független férfiak fontosságáról Zichy Ödön 1840. április 22-i, a szólásszabadság érdekében tartott beszédét idézte. *A Kelet népe*, 449.

¹³⁶ Madarász: *Emlékirataim*, 86. „Fejéren személyességi viszálykodás ejtette meg a fontos kérdést. Néhány nagybirtokú konzervatív párti, s ezek közt különösen az imént még ellenzéki gr. Zichy Ödön, felbosszankodván, hogy e pénzkérdést éppen oly reformpártiak tették indítványba, kiknek birtoka csekély vala, s kikkel már némi idő óta heves párttusákat vívtak, a közös adózás kérdését «a vagyontalanok harcának kiáltván ki a vagyonosok ellen», a közgyűlésre, melyen az szónyegre került, a kérdés természeténél fogva könnyen elcsábíthatott kortes tömegeket vittenek be, s a szám nyers ereje által a nem adózást végzéssé emelték.” Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből: 1823-tól 1848-ig*. 1-2. köt. Genf, 1864. 2. köt. 148–149.

leghírhedtebb ellensége volt. Említettük már, hogy Deák Ferenc megbuktatásához is ezt a kérdést használták fel. Fiáth szerint ezzel kapcsolatban annyira hajthatatlan volt, hogy amikor az 1847-es követválasztás előtt a püspök megkérdezte tőle, akar-e adózni, s ő erre igennel felelt, Zichy Domokos így reagált: „Akkor én követjelöltségét nem pártolhatom, mert aki egy krajcárt követel tőlem »adó fejében«, az alkotmányos érzelmemet sérti.”¹³⁷

A Pesti Hírlap konzervatív ellenpólusa a korábban kis példányszámú, de liberális hangvételű Világ lett, miután a „lap lelke”, a nagy tehetségű Dessewffy Aurél lépett a folyóirat élére. „Neki köszönhető, hogy az újság egykettőre megszerezte a liberalizmusból kiábrándult, vagy olyan idősebb és ifjú konzervatív tekintélyek erkölcsi támogatását, mint Zsedényi Ede, illetőleg írói közreműködését, mint Zichy Jenő [Ödön] és Ödön [Edmund], Czindery János, Apponyi György grófok, különösen pedig gróf Sztáray Albert.”¹³⁸ A Zichy testvérek tehát a Világ szerkesztőbizottságának tagjai lettek, akik Varga szerint a Pesti Hírlap megjelenésének hatására „haladéktalanul hátat fordítottak minden liberalizmusnak”.¹³⁹

Úgy véljük tehát, hogy Zichy Ödön politikai metamorfózisának alapvető sarokpontja Kossuth fellépése és ebből fakadóan az arisztokratikus reformirányzat kudarca volt. A Pesti Hírlappal kapcsolatos vitában mindenkinek nyilatkoznia kellett a Kossuth által képviselt elvek és módszerek mellett vagy ellen. Nem csupán a mérsékelt, középutas és a radikálisabb ellenzéki liberalizmus vált el egymástól, hanem erőteljesebb lett a választóvonal a liberális és konzervatív, az ellenzéki és kormánypárti tábor között is. Fejér megyében is ez időben formálódott ki a két politikai párt, sok esetben a korábban másik oldalon álló politikusokból. Zichy a visszalépést választotta, s a radikálisokkal szembeni önérzetes és céltudatos fellépés szükségességének igazolásához a liberalizmuson némileg túllépő, a demokrácia irányába is nyitott Madarászék kellő alapot szolgáltatottak. S amikor elérkezett 1843. május 3-ának botrányos közgyűlése, majd a kölcsönös vádaskodás, már nem volt visszaút, s a gróf egyre inkább eltávolodott korábbi nézeteitől, eszméitől. A rend és feltehetően a bosszú iránti vágy eltökélt adminisztrátorra tette, hivatala pedig már determinálta a korábbi harcostársakkal való szembe helyezkedést s a konzervatív pártban való szerepvállalást.¹⁴⁰ Korábban olyan jelzők illettek politikai beállítottságára, mint radikális ellenzéki, arisztokratikus, mérsékelt szabadelvű. Mindezekből csupán az arisztokratikus maradt meg, s immár arisztokratikus, kormánypárti konzervativizmussá változott, ami hiába hordozta magában a modernizáció igényét, mégiscsak az elavult feudalizmus fenntartására törekedett.

1848 korszakfordító eseményei folytán Zichy Ödönnek azzal kellett szembesülnie, hogy míg ő s vele együtt az egész adminisztrátori rendszer megbukott, korábbi harcostársai, Batthyány, Széchenyi, Kossuth Lajossal karöltve vezető pozícióba kerültek. Ekkor már csak a kétségbeesett ellenkezés maradt számára, ami pedig – a véletlenek összejártása következtében is – az akasztófaig vezetett.

Pályaképe és politikai nézetváltozásának, nézetváltoztatásának története nemcsak egy felettebb érdekes személyiségrajzot tár elénk, hanem talán az 1840-es évek eleji politikai átrendeződés megértéséhez is adalékul szolgálhat.

¹³⁷ Fiáth: *Életem és élményeim*, II. 81.

¹³⁸ Varga: *Keresztútjában*, 113.; Zichy Ödön Meszlényi Rudolfal, a Pesti Hírlap egyik tudósítójával is vitába keveredett. Pesti Hírlap, 1841. augusztus 25., 1841. szeptember 4.

¹³⁹ Varga: *Keresztútjában*, 23.

¹⁴⁰ Zichy a konzervatív párt tagja, a konzervatív kaszinó gazdasági igazgatója lett. *Splény Béla emlékiratai*, I. 578.

TAMÁS MELKOVICS

*The gallows tree instead of a leading role:
the political metamorphosis of Count Ödön Zichy*

On 29 September 1848, Count Ödön Zichy was arrested by the Hunyadi irregular soldiers in the outskirts of Soponya. As they found a safe-conduct issued by Jellachich and some manifestos on him, Artúr Görgei had him brought to trial before the military tribunal and, on the basis of his sentence for high treason, had him hanged on 30 September at Lórév on Csepel island.

The first half of the paper makes an attempt to answer the question: was the secret police wrong in 1840 to proclaim Ödön Zichy one of the leaders of the magnates' opposition? Or did his activity in parliament justify this claim? Following his political career up to this point, the paper declares that it was not a misinterpretation. Ödön Zichy became one of the most prominent figures of the noble opposition that developed into an organized group during the 1839–1840 parliamentary session. There is no doubt about his powerful oppositionist stance and anti-absolutism. He had most probably accepted and internalized the thought of civil reforms and moderate liberalism, though he could only imagine this, in contrast to the democratic ideas, with the leadership of the aristocracy.

The second half of the paper examines the reasons that led Ödön Zichy, who was appointed *főispán* (governor) and administrator in 1845, to take a completely different political course. It will be argued that the cornerstone of his political metamorphosis was the rise of Lajos Kossuth and the consequent failure of aristocratic reforms. After the debate launched by *Pesti Hírlap* everybody had to take sides, and Zichy chose to step back. In Fejér county, the Madarász brothers, who slightly went beyond liberalism and were also open to democracy, provided a grounding for justifying the necessity of self-confidently and resolutely countering radicals. Then came the scandalous general assembly on 3 May 1843, followed by mutual accusations between Ödön Zichy and László Madarász, from which point there was no way back. Zichy became more and more estranged from his previous views and ideals. Previously, his political attitude could be characterized by such terms as radical oppositionist, aristocratic, moderate liberal. Of these, only aristocratic remained, and even that turned into aristocratic, pro-government conservatism.

Ödön Zichy's career and the history of the metamorphosis, metamorphoses of his political views not only provides us with an exciting personality portrait but may also serve as an addition to the understanding of the restructuring of politics at the beginning of the 1840s.